

IV SHO'BA

XORIJIY TIL O'QITUVCHISINING KASBIY KOMPETENSIYALARI HAMDA XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA BAHOLASH

УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА “УЧИНЧИ РЕНЕССАНС” ТАФАККУРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ЗАРУРАТИ

М.Махмудова
СамДЧТИ профессор

Аннотация: мақолада Учинчи ренессанс тафаккурини шакллантиришга йўналтирилган таълим жараёнининг мазмуни, уни шакллантиришга хизмат қиладиган инновацион ёндашувлар, педагогик тажриба—синовдан ўтказилиб, ишлаб чиқилган интеграциялашган тизимнинг самарадорлик даражаси қайд этилган.

Калит сўзлар: Мусулмон Ренессанси, унификация, интеграция, глобаллашув, файласуф,

Жаҳон микёсида кечаётган глобаллашув, унификация, интеграция жараёнларида миллий хусусиятлар, миллий маданият ва миллий қадриятлар тизимини билиш, миллий ўзликни англаш, ўз халқи тарихини билиш, унинг буюк ўтмишини тўғри баҳолаш ва идрок этиш масалалари долзарблик касб этади. “XXI асрга келиб Шарқ Уйғониш даври - Мусулмон Ренессанси деб ном олган ўрта асрларда бугунги Ўзбекистон заминидан етишиб чиққан буюк аллома ва мутафаккирларнинг жаҳон илм-фани ривожига қўшган бебаҳо ҳиссаси дунё илмий жамоатчилиги томонидан ҳақли равишда тан олинди”. “Машҳур олим ва файласуф Жон Уильям Дрейпернинг фикрига кўра, “Ислом даври илмлари ўз интеллектуал таъсирини Европага ўтказди” ҳамда “Европанинг бугунги улуғ зиёси мусулмонлар ёккан чироқларнинг ёғдусидан майдонга келди”

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг “Диний- маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2018 йил 16 апрель ПФ-5416-сонли Фармонида таъкидланишига кўра, “Улуғ аждодларимиз томонидан яратилган ва бугунги кунда бутун маърифатли дунёни ҳайратга солиб келаётган илмий мерос фақат бир миллат ёки халқнинг эмас, балки бутун инсониятнинг маънавий мулки бўлиб, бу бебаҳо бойлик ва янги авлодлар учун донишмандлик ва билим манбаи, энг муҳими, янги кашфиётлар учун мустаҳкам замин бўлиб хизмат қилиши шубҳасиздир”. Ўрта асрларда ислом Уйғониш даврида улуғ аждодларимиз томонидан илм-фан, санъат ва маданият кескин ривожлантирилди.

Натижада математика, астрономия, физика, кимё, геодезия, фармакология, тиббиёт каби аниқ фанлар билан бир қаторда, тарих, география, фалсафа, маданият ва санъат, архитектура соҳаларида яратилган буюк илмий ғоя ва кашфиётлар жаҳон илм-фани ва цивилизацияси ривожига кескин бурилиш ясади. Бинобарин, мана шу бетакрор қадриятлар мажмуи бўлган илмий меросни ўрганиш, унинг дунё ва ислом цивилизациясида тутган ўрнини мутаносиб баҳолаш ҳамда ёш авлодларни Учинчи ренессанс тафаккури руҳида тарбия қилиш тақозо этилади.

Ўзбекистон тарихининг биринчи Ренессанси - Сомонийлар даврига тўғри келади. Бу даврда буюк аждодларимизнинг яратган илмий-фалсафий асарлари ва оламшумул кашфиётлари ислом цивилизациясига тамал тоши бўлган.

Иккинчи Ренессанс - Амир Темур ва Темурийлар даврига тўғри келади. Нафақат Мовароуннахр, балки бутун Марказий Осиё ўлкалари ўз таракқиётининг янги поғонасига кўтарилган. Бу даврда давлатчилик асослари такомиллашиб, шаҳарсозлик ва меъморчилик авж олган, халқаро савдо ва дипломатик алоқалар жадаллашган, илм-фан, маданият ва санъат соҳалари ривожланган.

Ўзбекистон Республикаси Мустақиллигининг 29 йиллик тантаналарида Ўзбекистон Республикаси Президенти: «Халқимизнинг улуғвор кудрати жўш ўрган ҳозирги замонда Ўзбекистонда янги бир уйғониш - Учинчи Ренессанс даврига пойдевор яратилмоқда», - деб таъкидланади. Бинобарин, умумтаълим мактаблари ўқувчиларида Учинчи Ренессансни яратувчилар кудратини кўриш ва уларни мана шу руҳда тарбия қилиш зарур.

Жаҳон микёсида мамлакатимиз Мовароуннахр дунё цивилизацияси бешиги, унинг марказларидан бири сифатида маълум ва машҳурдир. Ислом алломалари, табиий ва ижтимоий фанлар ривожига бўйича аждодларимиз ноёб ва бой мерос қолдирганлар. Бинобарин,

аждодларимизнинг илмлар ривожига доир ёзма меросини ўрганиш, ислом артефактларини қайта тиклаш, Мовароуннаҳр олимларининг дунё цивилизацияси тараққиётидаги салмоқли ҳиссасини асослаш зарурият касб этади. Шу билан бир қаторда, бугунги авлодларни Учинчи ренессанс руҳида тарбия қилиш, ренессанс ғоялари, жумладан илм фанга содиқлик, интеллектуал сафарбарлик, дунё миқёсидаги янги илмий йўналишлар, жумладан нано технологиялар, ген инженерияси, ахборот технологиялари, табиий фанларга, хусусан математика, физика, химия, биологияга бўлган қизиқишни кескин ўстириш ва таъминлаш зарур бўлмоқда. Бунинг учун эса мактаб ўқувчилари тафаккурида ренессанс тарихи, ғоялари ва мақсадларини адекват тарзда шакллантириш тақозо этилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”, 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сон “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”, 2017 йил 5 июлдаги ПФ-5106-сон “Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон Ёшлар Иттифоқи фаолиятини қўллаб қувватлаш тўғрисида”ги, 2018 йил 14 августдаги ПҚ-3907-сон «Ёшларни маънавий-ахлоқий ва жисмоний баркамол этиб тарбиялаш, уларга таълим-тарбия бериш тизимини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида»ги, 2017 йил 30 сентябрдаги ПҚ-3304-сонли “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармон ва Қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 26 сентябрдаги ПҚ -3289-сон “Педагог кадрларни тайёрлаш, халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори ва бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда ушбу мақола муайян даражада хизмат қилади.

Мамлакатимизда сўнгги қарийб ўттиз йил давомида туб таълим ислохотлари ўтказилди, таълимга инновацияларни жорий этиш масаласига жуда катта эътибор қаратилди, қатор монография, китоб, методик манба ҳамда услубий қўлланмалар яратилди, диссертациялар ёқланди.

Таълим ва тарбияда инновацион жараёнлар, мактаб таълими, интерфаол усуллар, маънавий баркамол шахс тарбияси ва маънавиятни шакллантириш масалаларида А. Мунавваров, М.Иномова, М.Очилов, Ж.Ғ. Йўлдошев, Р.Д.Жўраев, О.Мусурмонова, С.Нишонава, М. Қўронов, Ш.Э.Қурбонов, Э. Юсупов, Х.Шайхова, К.Назаров, У.Махкамов, С.Файзулина, С.Аннамуратова, У.Махкамов, Сафо Очил, М.Қуронов, М.Имомназаров, К.Назаров, Ш.Қурбонов, В.Каримова, Г.Р.Акрамова, Г.Н.Наврузова, Н.Ортиқов каби олимлар томонидан “комил инсон” тарбияси, ёшларни маънавий баркамол қилиб шакллантириш масалалари таҳлил қилинди. Айнан мустақиллик йилларида болаларнинг маънавий-ахлоқий тарбияси, одоб-ахлоқ сабоқлари, инсон маънавиятини шакллантиришнинг педагогик асослари, соғлом турмуш тарзи асослари масалалари А.Мунавваров, М.О.Иномова, О.Мусурмонова, С.Очил, Г.Б.Шоумаров, Д.Д.Шарипова, Т.А.Эгамбердиева, М.Қуронов, М.Махмудова, У.Махкамов, З.Х.Қосимова, Ф.Р.Норбоева ва С.Хасанов каби олимларнинг илмий ишларида тадқиқ этилди.Таълим тизимида тарбиявий ишларнинг илмий-назарий ва методик асослари мамлакатимизнинг бир қатор педагог олимлари томонидан тадқиқ этилган. Шахс маънавий-ахлоқий маданияти, оилавий қадриятлар тизими ва унинг критерийлари (О.Мусурмонова); Шарқ алломалари ижодида комил инсон тарбияси масаласи (С.Нишонава); халқ педагогикаси мазмуни асосида талаба-ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш тизими хусусиятлари (М.Махмудова); ёшларни маънавий тарбиялашда миллий қадриятлар аҳамияти (М.Иномова); юқори синф ўқувчиларида ахлоқий маданият (У. Махкамов); ўқитувчи компетенциясида муаллим одоби (М.Очилов) каби масалалар шулар жумласидандир.

Хусусан, шахснинг интеллектуал тарбияси масалаларида МДХ, хусусан Россия, Тожикистон, Бошқирдистон, Татаристон, Қозоғистон; Қирғизистон, Грузия каби давлатларда диққатга сазовор тадқиқотлар олиб борилди.

Бизнинг юртимиз Мовароуннаҳрдан бўлган Шарқнинг буюк алломалари,энциклопедик олимлар Муҳаммад Мусо ал-Хоразмий (782-847), Абу Наср Фаробий (870-910), Абу Райҳон Беруний (973-1048), Абу Али ибн Сино (980-1037); муҳаддис, фикҳшунос ва мутасаввуфлар Имом Бухорий (810-870), Ҳаким Термизий (750/760-869), Имом Замахшарий (1075-1144), Имом Мотурудий (870-975), Бурҳониддин Марғилоний (1116-1197), Нажмиддин Кубро (1145-1221), Аҳмад Яссавий (так.1050-1166/7), Юсуф Ҳамадоний (1048-1140), Хожа АбдуҳоликҒиждувоний (XII асрнинг биринчи чораги-1220), Хожа Баҳоуддин Нақшбанд (1318-1389), Сўфи Оллоёр (1644- 1721), туркий тил асосчилари Юсуф Хос Ҳожиб (XI аср), Аҳмад Югнакий (XII-XIII асрлар), Маҳмуд Кошғарий (XI аср), халқ ардоқлаган шоир Пахлавон Маҳмуд (1247-1325), мутафаккир шоир

Алишер Навоий (1441- 1501) кабиларнинг маънавий-ахлокий қарашларида ҳам бола тарбиясида аклини ривожлантириш масалалари муҳимлиги таъкидлаб ўтилган. Ақлий ривожланиш масалалари Ўрта асрлар Фарб педагогикасида М.Монтень, Я.А.Коменский, Ж.Ж.Руссо, А.Гильвеций, Д.Дидро, А.Дистервег, И.Г.Песталоцци кабилар томонидан тадқиқот объекти қилиб қўйилган ва уни амалга оширишнинг усул ва воситалари ўрганилган.

Юқоридаги фикрлардан келиб чиқиб, хулоса қилиш мумкинки, қўйидаги вазифаларни амалга ошириш зарурлигини таъкидлаш қилади:

-илмий-педагогик, социологик, фалсафий, тарихий манбаларни қиёсий-типологик таҳлил қилиш асосида умумтаълим мактаблари ўқувчиларида Учинчи ренессанс тафаккурини шакллантиришнинг педагогик шарт-шароитлари ва амалиётдаги ҳолатини белгилаш;

-умумтаълим мактаблари ўқувчиларида Учинчи ренессанс тафаккурини шакллантиришнинг стратегиясини ишлаб чиқиш, модернизация қилинган дидактик таъминотнинг самарали эканлигини исботлаш;

-умумтаълим мактаблари ўқувчиларида Учинчи ренессанс тафаккурини шакллантиришда миллий таълим тизимининг вазифалари, тизим структураси, мақсадлари ва натижадорлигини таъминлашнинг шарт-шароитларини, унинг интерфаол метод, шакл, воситаларини аниқлаш;

-умумтаълим мактаблари ўқувчиларида Учинчи ренессанс тафаккурини шакллантиришнинг экспериментал даражаси ва самарадорлигини белгилаш, илмий асосланган тавсияларни ишлаб чиқиш ва самарадорлик даражасини далиллаш.

Юқоридаги вазифалар амалга оширилса, у умумтаълим мактаблари ўқувчиларида Учинчи ренессанс тафаккурини шакллантиришга йўналтирилган таълим жараёнинг мазмунини уни шакллантиришга хизмат қиладиган инновацион ёндашувлар педагогик тажриба–синовдан ўтказилиб, ишлаб чиқилган интеграциялашган тизимнинг самарадорлик даражаси белгиланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг “Диний- маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2018 йил 16 апрель ПФ-5416-сонли Фармони.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг «Қадимий ёзма манбаларни сақлаш, тадқиқ ва тарғиб қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2017 йил 24 майдаги ПҚ-2995-сон Қарори // Халқ сўзи, - 2017. - 25 май.

3.Туйчиева Г.У. Ислом даври шеърларида аруз тизими ва унинг эволюцион тараққиёти. Филол. Фан.докт. (DSc)... дисс.авт. - Тошкент, 2018. - Б.5

XORIJIY TILLARNI O‘QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING AHAMIYATI

Ashurov Shaxobiddin Saidovich
f.f.n, dotsent, SamDCHTI ilmiy
ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor
e-mail: shahobashurov576@gmail.com

Innovatsiyalar turli ko‘rinishga ega. Xususan, ularning asosiy ko‘rinishlari yangi g‘oyalar, tizim yoki faoliyat yo‘nalishini o‘zgartirishga qaratilgan aniq maqsadlar, noan‘anaviy yondashuvlar, odatiy bo‘lmagan tashabbuslar, ilg‘or ish uslublari kabilar shular jumlasidandir.

Ta‘lim tizimida innovatsiya orqali imkon qadar eng yuqori natijaga erishish ko‘zda tutiladi. Innovatsiyalarning har qanday yangilikdan farqi shundaki, u boshqarish va nazorat qilishga imkon beradigan o‘zgaruvchan mexanizmga ega bo‘lishi zarur. Barcha sohalarida bo‘lgani kabi ta‘limda ham “*innovatsiya*” tushunchasi “*novatsiya*”, “*innovatsiya*” hamda ularning mohiyatini ifodalovchi faoliyat sifatida talqin qilinadi. Agar faoliyat qisqa muddatli, yaxlit tizim xususiyatiga ega bo‘lib, faqatgina tizimdagi ayrim elementlarni o‘zgartirishga xizmat qilsa u *novatsiya* (*yangilanish*) deb yuritiladi. Bordi-yu, faoliyat ma‘lum konseptual yondashuv asosida amalga oshirilib, uning natijasi muayyan tizimning rivojlanishiga yoki uni tubdan o‘zgartirishga xizmat qilsa, u *innovatsiya* (*yangilik kiritish*), deb ataladi

Hayotimizning barcha sohalarida kabi ta‘lim tizimini ham modernizatsiyalash bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri bo‘lib qolmoqda. Innovatsion ta‘lim muhitini yaratish, uni xalqaro andozalarga to‘liq mosligini ta‘minlash yoshlarimizni bugungi tez o‘zgaruvchan ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli ijtimoiylashtirishning muhim omilidir. Zero birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ta‘kidlaganidek: “Buning